

Gör sanningen oss fria? Kyrkans uppdrag i postsanningens tid

1. En värld påverkad av fem P:n

Sanningen ska göra oss fria. Så är vi vana att tänka. Jesu ord i Johannesevangeliet är tröstande, men också förbryllande i en tid när så många spärras in för att de säger sanningen. När ledare trampar på andras frihet med osanningen som vapen. När lögn och propaganda tycks vara det segrande narrativet. Vad betyder då kyrkans uppdrag i postsanningens tid? På vilket sätt gör sanningen oss fria?

Vi lever i en värld som fortsätter att berusa sig med en giftig cocktail. Jag önskar att jag kunde släppa det temat nu, eftersom jag har varnat för den här cocktailens skadeverkningar i flera år. Men eländet bara fortsätter. Cocktailen jag talar om består av fem giftiga ingredienser som alla börjar på bokstaven P: polarisering, populism, protektionism, post-sanning och patriarkat. Medan de fyra första P:na är nutida företeelser har patriarkatet funnits under större delen av mänsklighetens historia. Nu ser vi att det utvecklar synergieffekter med de övriga P:na. De drivs alla av ett överskott av rädsla och ett underskott på hopp.

Polariseringen sliter sönder både hela länder och mindre samhällen. Vi ser ökande inkomstklyftor, liksom skillnader i utbildning och hälsostatus. Polariseringen växer mellan politiska block, mellan generationer och mellan stad och landsbygd. Allt detta utgör en fruktbar jordmån för populism. *Populismen* lever på att ställa människor mot varandra. Populister brukar hävda att de ger röst åt folket, som enligt populistiska narrativ har en enda röst – en röst som riktar sig mot ”eliten”. Populister anklagar ofta den så kallade ”eliten” för att ha tappat kontakten med ”vanliga” människor och i stället gulla med minoriteter. Dessa minoriteter kan i själva verket omfatta halva befolkningen, eftersom vissa populistiska program motsätter sig jämställdhet/genusrättvisa; de misskrediterar högst berättigade krav på jämställdhet genom att kalla dem för genusedologi. Populister tenderar också att sätta sitt eget folk över alla andra folk, och på så sätt främja nationalism. I det så kallade kristna Västeuropa uppmanar de kyrkan att bli en del av den nationalistiska, antimuslimska och (under ytan) även antisemitiska rörelsen. Om kyrkan står emot anklagas den för att inte längre vara kristen och i stället vara politisk. Begreppet populism har flera dimensioner, men som den viktiga boken *Populisme og Kristendom* med Kristin Graff-Kallevåg, Sven Thore Kloster och Sturla Stålsett som redaktörer visar, har vi som kyrka ett ansvar i förhållande till populistiska strömningar och tankegångar. Dels för att populismen i Europa och USA använder bibelberättelser och kristna tankegångar för att förstärka sitt narrativ. Dels för att populismens mekanismer också förekommer inom kyrkorna själva. Ett exempel på det senare ser vi i patriark Kirills kritik av bland annat mänskliga rättigheter. Detta visar Vebjørn Horsfjord i nämnda antologi. I ett tal i för FN:s råd för mänskliga rättigheter 2008 gav patriarken uttryck för att MR-diskursen har ockuperats av en liten sekulär elit som använder den för att främja otraditionella värderingar, som feminism och HBTQI-rättigheter, på folkets och nationens bekostnad.¹

---

¹ Vebjørn L. Horsfjord, ”Folkelige forsvar for familieverdier. Putins populisme og kristendom i Russland”. I Graff-Kallevåg (et el.) *Populisme og kristendom*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk 2021, 218.

Protektionism är en följd av populismen. Den sätter den egna gruppen, nationen eller landet främst, på bekostnad av det gemensamma goda. Protektionistiska kampanjer har blivit kända för att bygga på lögn – både Brexit och “America First” kan tjäna som exempel – vilket för oss till begreppet *postsanning*. Insikten att demokratiska val eller folkomröstningar kan vinnas trots att man presenterar missvisande fakta och att de främsta kampanjledarna ljuger är ganska chockerande, särskilt när demokrati är det statsskick vi vill främja och försvara. Enligt vanliga moraliska normer förväntar vi oss att en person som blivit påkommen med en lögn skäms, erkänner och bättrar sig. När en person som blivit påkommen med en lögn i stället visar skamlöshet, fortsätter att ljuga och dessutom vinner – då skakar några av demokratins grundvalar. Demokrati kan bara fungera om det råder en viss grad av samförstånd om vilka värderingar som gäller – till exempel att vi har en någorlunda hederlig debattkultur, jämlikt deltagande, respekt för mänskliga rättigheter och att politiker hålls ansvariga, inte bara av väljarna utan också inför moraliska värden.

Patriarkatet, slutligen, har funnits med som ett störande bakgrundsbrus genom hela historien. Även om det har gjorts framsteg i fråga om jämlikhet och genusrättvisa, inte minst under 1900-talet, hör vi talas om bakslag på många håll, inte minst i pandemins kölvatten. Jämställda länder och samhällen klarar sig bättre än andra, men det finns fortfarande ett motstånd, både nedärvt och nyvaknat. Historiskt sett har trossamfunden inte alltid varit några förkämpar för jämlikhet, och så kan vara fallet även idag. Med utgångspunkt i att Gud skapade människan till Guds avbild och mot bakgrund av aposteln Paulus ord i Galaterbrevet 3:28 – ”Nu är ingen längre jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna. Alla är ni ett i Kristus Jesus” – är invändningar mot genusrättvisa en avvikelse från Skriften, i både judisk och kristen tradition. Även många andra religioner har föreställningar om jämlikhet i sina dokument och läror. Dessa har dock alltför ofta kvävts av patriarkala mönster. Trossamfunden bör se kampen för jämlikhet som en del av sitt uppdrag i dagens värld. Genusrättvisa är ett koncept som alla vinner på. Det finns gott om fakta som visar att genusrättvisa bidrar till framsteg i fråga om flera av, om inte alla, de globala hållbarhetsmålen enligt Agenda 2030. Teologiskt sett är det en synd att motarbeta genusrättvisa och stödja kvinnofientliga handlingar genom att hänvisa till religions- eller övertygelsefriheten, vilket fortfarande sker i dag, tyvärr även inom FN:s ramar.

Att dricka av den giftiga cocktailen med dess fem P:n leder ofta till uppfattningar som får till följd att man är emot flyktingar och invandrare, emot klimatåtgärder och emot jämlikhet och genusrättvisa. Bibeln säger annat. Som vi vet så väl talar den ofta om rättvisa. Rättvisa, barmhärtighet och trohet är det viktigaste i lagen, säger Jesus, i den följden (Mt 23:23). Bibeln talar ju också om vårt förvaltaransvar för skapelsen, och värnandet om främlingen och människor i utsatthet överlag går som en röd tråd genom Bibeln.

De fem P:na tenderar också att främja statiska ideal som bygger på att glorifiera det förflutna, till exempel att göra Amerika/Europa stort igen och att kvinnor och män ska hållas kvar i det som uppfattas vara deras traditionella roller. Teologin kan däremot aldrig nöja sig med att stanna kvar i det förflutna. Genom hela Bibeln talar Gud till mänskligheten på löftets språk. Löftets språk riktar vår uppmärksamhet mot framtiden, mot uppfyllandet av löftet och skapelsens fullbordan. Denna framtid ska inte förstås som *futurum*, det vill säga en extrapolering av det vi redan vet. Det är snarare en framtid som måste förstås som *adventus*, advent, ankomst. Det handlar om att Gud kommer mot oss från framtiden. Guds löften är att lita på, samtidigt som Gud också är en överraskningens Gud som gör saker nya – och gör nya saker.

Låt oss nu titta på vilka botemedel och strategier vi har för att motverka den giftiga 5P-cocktailen på ett konstruktivt och effektivt sätt.

2. Botemedel

Som alternativ och motåtgärd mot de fem farliga P:ns verkan vill jag i stället föreslå 5 S som i tur och ordning är: sund stridskultur, saklighet, samverkan, sanning och samhörighet eller solidaritet.

Jag tänker att motsatsen till polarisering inte är enhet eller enhetlighet utan just en sund stridskultur. Vi behöver inse att konflikt inte alltid är av ondo. Och vi behöver redskap för att analysera och hantera olikheter, motsättningar och klyftor. I de små sammanhangen som i de stora. I kyrkan och i samhället. Det duger sällan att sopa striden under mattan med ett intetsägande ”det här var ju intressant; nu går vi och dricker kaffe”. En sund stridskultur hör i själva verket till demokratins livsluft. Demokratin lever ju av tre saker: förutom respekten för de mänskliga rättigheterna och möjlighet till jämlik delaktighet av den goda striden om de bästa lösningarna. Därför: utvecklingen och vårdandet av en sund stridskultur måste vara botemedel för polarisering. En sund stridskultur värnar om respekt och förhåller sig till värden som mänskliga rättigheter, och det gemensamma goda, i enlighet med Jer 29:7 Gör allt för att den stad jag har deporterat er till skall blomstra, och be till Herren för den. Ty dess välgång är er välgång.

Populism behöver motverkas med saklighet. För populismen ägnar sig åt att egga upp, att väcka känslor och odla upprördhet, att stämpla och demonisera. Här är det saklighet som är en nödvändig och lämplig motåtgärd. Där ingår bland annat sådant som att vara källkritisk till det vi läser eller tar del på annat sätt och avstå från att dela information (särskilt spektakulär sådan) utan att ha kontrollerat källan och legitimiteten. Vi behöver också, som bibelvetern Hannah Strømme visar, vara medvetna om sårbarheten i vår egen tradition. De bibliska texterna är inte immuna mot populistiska läsningar och de bibliska texterna kan användas och används i populismens tjänst.² Även här är saklighet, hermeneutik och den tolkningsgemenskap som den kristna kyrkan utgör viktig för motståndskraften.

Protektionism då? Jo, där protektionism sätter det egna först och bidrar till söndring och splittring måste alternativet heta samverkan. Det är överhuvudtaget så att ord som börjar på ”sam” har god potential att vara motkrafter mot P:nas söndrande konsekvenser. Givetvis är det så att de stora utmaningarna som hela mänskligheten gemensamt står inför kräver just samverkan. Pandemin har gjort tydligt att även fem vaccinationer inte kommer att göra oss européer trygga så länge inte människorna i Afrika har fått sitt vaccin. Klimatkrisen, migrationen som ökar i dess kölvatten, digitaliseringens baksidor, för att inte tala om konsekvenserna av den ryska invasionen i Ukraina – allt detta kan inte tacklas utan samverkan och samarbete. Protektionismen kommer obönhörligen att förvärra läget.

Motmedlet mot post-sanning är självklart sanning. Vad är sanning, frågade Pontius Pilatus som en tidig postmodernist. Vi har lärt oss att sanning kan vara ett komplext begrepp, eftersom det finns väldigt få helt nakna sanningar. Vi kan inte annat än att klä sanningar i ord, bilder och olika föreställningar när vi vill kommunicera dem. Exegetik är en nödvändig konst och hermeneutik en seriös och anspråksfull syssla. Att det krävs tolkning kring sanning kan aldrig bli en ursäkt för

---

² Hannah Strømme, ”Goliatmyten: Bibelbruk i høyrepopulistiske og høyreekstreme miljøer”. I Graff-Kallevåg (et el.) *Populisme og kristendom*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk 2021, 93-95.

relativism eller slarvigt tänkande. Tvärtom. Hermeneutiken ställer högre krav på intellekt och känsla än en positivistisk syn på sanningen.

Hur kommer vi åt patriarkatets härjningar då? Genom att odla samhörighet och solidaritet, skulle jag vilja säga. När jag skulle tala om de fem P och deras motmedel på engelska letade jag efter ord som börjar med "con" eller "com" vilket ju kommer från latinets "cum" som betyder "med". När jag kom till patriarchy blev det engelska mot-ordet "commonwealth", vilket ju betyder samvälde, motsatsen till envälde alltså. Förstått ordagrant betyder common-wealth ju också gemensam rikedom. Jag tänker att det är en viktig princip. Så länge den materiella och den immateriella rikedommen inte ägs gemensamt av män och kvinnor kommer vi inte att ta oss ur patriarkatets skuggvälde.

Från 5 farliga P:n till 5 läkande S alltså.

I nästa steg och den tredje delen av denna föreläsning vill jag tillämpa insikterna ovan på den digitala tidsåldern – internets eller "nätets" tidsålder. Min utgångspunkt här är

3. Det fyrfaldiga nätet av relationer

Det är ju ett välkänt faktum att Första Moseboken börjar med två olika skapelseberättelser – den första från 1–2:4a och den andra från 2:4b. Den första, som anses vara yngre och tillskrivs en prästtradition, poängterar skapandet av ordning ur kaos. Dess poetiskt ordnade uppbyggnad med refräng och allt harmonierar med innehållet: Guds pressar tillbaka kaosmakterna och sätter skapelsens ordning på plats. Från denna skapelseberättelse har vi den centrala tanken att människor, både kvinnor och män, är skapade till Guds avbild – en princip som återspeglas i den första artikeln i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna från 1948 där det står: "All human beings are born free and equal in dignity and rights" -- alla människor är födda fria och lika i värdighet och rättigheter" (det är förresten märkligt att i den svenska versionen är dignity översatt med värde; det är ju skillnad mellan dignity och value, mellan värdighet och värde!).

Den första skapelseberättelsen låter oss som bekant dessutom förstå att människan ska uppfylla jorden och lägga den under sig och "härska över havets fiskar och himlens fåglar och över alla djur som myllrar på jorden" (1 Mos 1:28b). Vilket ofta tolkats som att människan är skapelsens krona med rätt att härska över och exploatera resten av skapelsen. Historikern Lynn Wright kritiserade i en banbrytande artikel från 1967 denna tanke om *dominium terrae* och utnämnde den till drivkraften bakom miljöförstörelsen – och, bör vi tillägga, den nuvarande klimatkrisen. Det var en sann väckarklocka.

Den andra skapelseberättelsen är annorlunda. Den är mycket mer jordnära i berättarstil och innehåll. Och det är här som vi finner det fyrfaldiga nätet av relationer, som enligt min mening har förbisett av många teologer. Låt oss titta lite närmare på det:

Herren Gud formade en människa av jordens stoft, av *adamah* (hebr) eller *humus* (latin, *humilitas* eller *humility*, *ödmjukhet*). Humus-människan blir levande när Gud blåser in livets andedräkt i humus-näsborrarna. Detta är relation nummer ett: relationen mellan Gud och människan. Sedan placeras Gud människan i trädgården för att bruka och vårda den. Relationen med hela den övriga skapelsen etableras. Budskapet är att människor är människor när de tar hand om skapelsen, när de står i relation till det som växer och när de odlar – kultiverar – skapar kultur. Vad händer sedan?

Människan möter en varelse som är mer lik henne än någon annan levande varelse: relationen till

medmänniskan, till nästan, skapas. Slutligen äter människorna av den berömda frukten från trädet mitt i trädgården. Och de upptäcker att de är nakna – de får en relation till det egna jaget. Det är en fascinerande ordning: först Gud, sedan skapelsen, medmänniskan, och till sist jaget.

Har inte det moderna västerlandet vänt på den ordningen? Först kommer jaget, sedan relationen till andra människor och därefter naturen/skapelsen. Till sist, högst frivilligt och för dem som törs, kommer Gud. Denna omvända ordning passar som hand i handske i det berömda diagrammet från World Values Survey där Sverige ligger högst upp och längst ut, när det gäller värdena för självförverkligande och sekulär rationalitet. Utvecklingen tyder på en atomistisk snarare än relationell människosyn – jaget är individ i första hand, en självständig och odelbar enhet. Och talas det på svenska inte om individer oftare än om personer? Subjektet som blundar för sin relationella bundenhet betalar ett högt pris: existentiell ensamhet mitt i en tätbefolkad värld, en antropocentrisk föreställning om att vara världens centrum som leder både till skapelsens överexploatering och människans självexploatering, genom att varje individ oavbrutet måste bygga sin egen mening och sitt eget hopp. Relationen klipps av till den tillvarons grund som ständigt skapar ur ett överflöd av kärlek och som de flesta människor på denna jord kallar Gud. Den befriande och meningsgivande insikten att allt är gåva innan det blir uppgift förblir oupptäckt.

Kanske är något av det vettigaste vi kan göra i detta de hotande dystopiernas tidevarv att vända den moderna ordningen till en mer ursprunglig relationalitet? Jag ser tecken på det i aktuell litteratur.

Samtidigt som han avvisar en del historiska gudsbilder skriver Göran Rosenberg: "jag tror på den Gud som människan behöver för att förbli människa."³ I den bemärkelsen är Gud inte valbar. Gudsrelationen hamnar först och inte sist.

Livet består av relationer! Att bry sig om livet är att bry sig om detta fyrfaldiga nät av relationer – även i den digitala tidsåldern.

4. Den digitala tidsåldern

Den kristna traditionen har varit avgörande för att forma värderingarna i den del av världen som under århundraden har legat i framkant när det gäller vetenskaplig och teknisk utveckling. Även i vår globaliserade och mer pluralistiska värld har den kristna traditionen fortfarande ett stort inflytande över de frågor vi ställer, de betänkligheter vi kan ha och de lösningar vi söker.

Kristendomen är i grunden en vetenskapsbekräftande och teknikvänlig religion. Allt som hjälper människor att utvecklas och växa, allt som lindrar lidande och allt som gynnar de mest utsatta är ett tecken på Guds rike. Frågan är nu hur digitaliseringen kan tjäna dessa syften.

Det finns enorma förväntningar på alla möjligheter som artificiell intelligens (AI) kan skapa – och det med rätta. Men ju större möjligheter, desto större behov att ställa kritiska och självkritiska frågor. Vad gör AI med vår uppfattning om oss själva, som människor? Vem gynnas på kort och på lång sikt? Vem betalar priset – på kort och på lång sikt? På vilket sätt kan AI gynna "de små", de som Jesus placerade i centrum – i vetskap om att det som är bra för de små ofta också är bra för de stora? Kort sagt: Hur kan detta fyrfaldiga nät av relationer utvecklas och växa i internets – det globala nätets – och den artificiella intelligensens tidsålder?

---

³ Rabbi Marcus Ehrenpreis obesvarade kärlek, Bonniers 2021.

Etiken måste finnas med i diskussionen redan från början. Det räcker inte med att bara köra på och ta in en etiker då och då för att fixa de problem som oundvikligen kommer att dyka upp. Om vi vill bygga och upprätthålla ett demokratiskt samhälle som är bra för medborgarna måste etiken finnas med hela vägen. Vi måste utgå ifrån och ta hänsyn till etiken under hela utvecklingsprocessen och livscykeln för en AI-algoritm.

Här kan teologer vara till hjälp. Vi har metoderna och erfarenheten som krävs för att se sammanhangen – att sammanföra komplexa frågor och etiska resonemang med ett långsiktigt perspektiv. Perioder av stora förändringar kräver att både individer och samhällen kan visa andlig motståndskraft. Och vi vet att vi står inför stora förändringar. Som jag hörde styrelseordföranden i ett av Sveriges största företag uttrycka det: Sedan en tid tillbaka har vi arbetat efter en 10/50-regel, vilket innebär att om 10 år kommer 50 % av de saker vi gör nu inte längre att göras.⁴ Föreställ er ett ögonblick en sådan förändringsprincip i församlingsarbetet!

Digitaliseringen och utvecklingen av AI tvingar oss att ompröva vanliga begrepp som tillit, samhälle, kommunikation och manipulation, mänskliga relationer, arbete, död, personlig integritet och privatliv. Skiftet på arbetsmarknaden från "fler människor betyder tillväxt" till "mer data betyder tillväxt" är omvälvande. Frågan "Vad är då en människa?" kommer på nytt att aktualiseras. Och likt Pontius Pilatus kommer vi att fråga oss: "Vad är då sanning?"

Professorn i matematisk statistik, Olle Häggström pekar på både mer jordnära problem och mer abstrakta filosofiska frågor som utmanar oss. Konkreta frågor är till exempel: diskriminering på grund av inprogrammerade bias i mjukvaror, koncentration av resurser och makt till norra Kalifornien, personlig integritet, filterbubblor, militär användning av AI och ökad stress på arbetsmarknaden. De mer övergripande frågorna handlar till exempel om sådant som: om vi kan förvänta oss en AI som i fråga om allmän intelligens kommer att kunna jämföras med eller överträffa mänsklig intelligens, när detta kommer att ske, om människor kan samexistera i harmoni med superintelligenta maskiner och om AI kommer att utveckla ett eget medvetande och utplåna mänskligheten.⁵

Redan idag påverkas vi kraftigt av de uppkopplingsmöjligheter som står till buds. Vi kan undra om evolutionen verkligen har rustat oss för att ta reda på vad tusentals människor tycker om oss. För det är just det vi gör när vi räknar "likes" på Facebook, Instagram och Twitter. Hur ska vi kunna hålla fast vid det som vi tror är vårt verkliga jag? Hur stor är klyftan mellan vårt autentiska jag och den digitalt finputsade bilden av oss själva? Och om den bräckligt uppbyggda populariteten i sociala medier bryter samman – vad kommer då att fylla tomrummet?

Programvaruingenjören Justin Rosenstein som var med och skapade Facebooks "Gilla"-knapp säger: "När vi skapade Gilla-knappen drevs vi helt av frågan om hur vi kunde sprida positiva tankar och

---

⁴Caroline Berg, styrelseordförande i Axel Johnson AB.

⁵ Enligt Olle Häggström (professor i matematisk statistik), *Tänkande maskiner: Den artificiella intelligensens genombrott*, Fri Tanke, 20–24.

kärlek i världen. Tanken att ... tonåringar skulle bli deprimerade när de inte fick tillräckligt många gilla-klick, eller att det skulle leda till politisk polarisering, fanns inte på kartan.”⁶

Att goda avsikter kan få dåliga följder är inget nytt. Så har det varit ända sedan paradisetts portar stängdes bakom Adam och Eva. Men i den digitala världen kan effekterna leva vidare i en oändlig spiral, utan att det finns någon större möjlighet att ta tillbaka något och göra det bättre.

Vi har sett att den teknik som används i sociala medier påverkar det mänskliga samspelet och självkänslan. Det är en teknik som tenderar att reducera oss till användare och produkter. Människor avhumaniseras och vår värdighet sätts på spel. Tekniken som hjälper oss att få kontakt kan även manipulera oss, polarisera oss, kontrollera oss, tjäna pengar på oss och distrahera oss. Aldrig tidigare har en liten grupp teknikutvecklare, till övervägande del unga vita killar i Silicon Valley, haft så stor makt att påverka hur miljarder av oss tänker, agerar och lever. Tekniken är på väg att förändra vad du gör, hur du tänker, vem du är – och den håller hela tiden koll på minsta förändring. Övervakningskapitalismen växer fram som en ny sorts marknadsplats. Och handelsvaran – det är vi. Det är en handel med människors framtid, för att använda Shoshana Zuboffs uttryck (a trade in human futures).⁷ Vår uppmärksamhet är guld värd – och vi låter andra slå mynt av våra tankar och vår själ. Våra känslor och rädslor omvandlas till pengar. Vi förvandlas till produkter. Eller som Jaron Lanier säger i dokumentären *The Social Dilemma*: ”Det är den gradvisa, lilla, omärkliga förändringen i ditt eget beteende och i hur du uppfattar saker som är produkten.”

Vi delar ständigt och fritt med oss av uppgifter om våra mest personliga val – utan kontroll över hur de används. Det leder till självexploatering, som den tysk-koreanska filosofen Byung-Chul Han har konstaterat.⁸ Det är inslaget av självexploatering som är så farligt! När vår frihet inskränks gör vi motstånd, men det gör vi inte när den gradvis exploateras av oss själva.⁹ I stället för att gå samman med andra för att åstadkomma förändring leder denna exploatering till självaggression – vi riktar ilskan mot oss själva.¹⁰ Big Data kan bli ett effektivt psykopolitiskt vapen som tränger in i en persons medvetande utan att personen själv märker det. Total transparens är ett tecken på denna utveckling.¹¹ Den teologiska fråga som måste ställas är: Kan total transparens som ideal någonsin förenas med upplevelsen av transcendens, den gudsrelation som är själva början för den fyrfaldiga relationen? Uttryckt med teologiska facktermer: detta transparensideal blir extremt katafatiskt; det apofatiska offras på den totala transparensens altare, vilket har negativa konsekvenser för det sociala och det individuella välbefinnandet.

När uppkopplingen och kontakterna på nätet blir prioritet nummer ett kommer det att få konsekvenser för det fyrdimensionella nätet av relationer. Studier har visat på en betydande ökning

⁶ <https://venturebeat.com/2020/09/02/the-social-dilemma-how-digital-platforms-pose-an-existential-threat-to-society/>

⁷ Från Netflix dokumentärfilm *The Social Dilemma*. Se även hennes bok från 2019: *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. London: Profile Books.

⁸ Han, Byung-Chul. 2019. *Kapitalismus und Todestrieb: Essays und Gespräche*. Berlin. Matthes & Seitz. 28, 39.

⁹ *Ibid.*, 29.

¹⁰ *Ibid.*, 30.

¹¹ *Ibid.*, 41-57.

av psykiska störningar hos tonåringar som sammanfaller med införandet av smarta telefoner.¹² Mellan 2007 och 2017 ökade det totala antalet tonåringar som nyligen hade drabbats av depression med 59 procent. Ökningen var större för flickor (66 %) än för pojkar (44 %).¹³ De som är födda efter 1996 har oftare upplevt ångest och depression, uppvisat självskadebeteende och har en högre självmordsrisk.¹⁴

Om vi reduceras till att vara användare och produkter eller handelsvara är demokratin verkligen hotad. Medborgarskapet måste återupptäckas, både när det gäller jordiska riken och Guds rike. Medborgarskapet kännetecknas inte av konsumtion, utan av att vi deltar och bidrar. Det kännetecknas av värdighet snarare än värde.

Man skulle också kunna säga att vi går från en verktygsbaserad ekonomi till en manipulations- och beroendebaserad ekonomi. Det säger sig självt att detta får konsekvenser för demokratin. För att tala klarspråk: om den digitala tidsåldern är detsamma som en tidsålder av desinformation skulle demokratin vara dödsdömd.

AI kan göra den farliga P-cocktailen extra giftig. Det finns flera konkreta exempel som sträcker sig från *Cambridge Analytica* och försöken att manipulera val till Facebooks roll i folkmordet på rohingyerna i Myanmar och Googles sätt att hantera den kinesiska censuren. Att avgöra frågor om ansvar och skyldigheter är inte helt enkelt i dessa fall. Det krävs en anpassning av lagstiftningen. Vi måste ta hänsyn till frågor om etik och tillit. Att förebygga och motverka ett antidemokratiskt utnyttjande av algoritmer sätter inte bara människors vetenskapliga och tekniska kompetens på prov utan även vår sociala, moraliska och andliga kompetens.

Kyrkan har flera olika roller att spela i detta sammanhang. Den har en profetisk roll, som består i att se och ge röst åt dem som inte gynnas av utvecklingen. Den har en diakonal roll i att stödja, lyssna och hjälpa. Den har en etisk roll i att initiera och delta i relevanta samtal. Den har en teologisk roll som består i att lyfta fram de frågor som sällan ställs och genom att tillhandahålla en grund för en robust och mogen andlighet.¹⁵ Och att göra det samtidigt som också detta är hotad av cyberattacker, som kan ha destabilisering av kyrkan och andra ledande organisationer i civilsamhället som mål.

Låt mig avsluta med att kort tala om tre nyckelord för en teologi och andlighet som kommer att vara betydelsefull för att hjälpa oss att hitta rätt i den digitala tidsålderns ännu okända världar.

Motståndskraft, samexistens och hopp.

---

¹² <https://www.apa.org/pubs/journals/releases/abn-abn0000410.pdf> <https://time.com/5550803/depression-suicide-rates-youth/>

¹³ <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/07/12/a-growing-number-of-american-teenagers-particularly-girls-are-facing-depression/>

¹⁴ Se denna artikel från den australiska tidningen *The Age* om dokumentären *The Social Dilemma*: <https://www.theage.com.au/national/victoria/it-makes-you-want-to-throw-your-phone-in-the-bin-the-film-turning-teens-off-social-media-20200926-p55zhi.html>

¹⁵ Som en del av detta arbete har den anglikanske biskopen Steven Croft från Oxford i England formulerat tio budord för utvecklingen av artificiell intelligens. Dessa budord betonar att AI bör utformas för alla och vara till nytta för mänskligheten. AI bör användas för att minska ojämlikhet i fråga om välbefinnande, hälsa och möjligheter. Dessutom bör AI aldrig utvecklas eller användas utan att man tar hänsyn till de etiska följder som de olika användningsområdena kan få. Steven Crofts ”10 Commandments of Artificial Intelligence” citeras i denna artikel från den 28 februari 2018. <https://www.christiantoday.com/article/bishop-issues-10-commandments-of-artificial-intelligence/126588.htm>

Motståndskraft – resiliens

Den gör det möjligt för oss att förstå kvinnors och mäns kamp för sina barns hälsa, välbefinnande och framtid. Det är ett sätt att med ord och handlingar gång på gång påminna om Guds barmhärtighet i vår värld. Det kan handla om ord i form av bön eller förespråkande för mänskliga rättigheter, jämlikhet, fred, rättvisa och försoning. Det kan handla om humanitär hjälp och stöd till utveckling. Med en teologi som bygger på motståndskraft kan vi möta de tendenser och krafter som hindrar oss från att konstruktivt ta itu med vår tids största utmaningar. Vi kommer att kunna bemöta polariseringen. Vi kommer att kunna stå emot populismen. Vi kommer att kunna motverka protektionism. Vi kommer att kunna bekämpa postsanning. Och vi kommer att kunna övervinna patriarkatet.

Samexistens

Att utvecklas i samexistens hjälper oss att se utöver de begränsningar som hindrar oss från att arbeta och leva tillsammans som en enda mänsklig familj. Vi kan utveckla en bättre syn på naturen och lyssna till skapelsens suckar och längtan efter att Guds barn ska uppenbaras (Romarbrevet 8:19-23). Det kommer att ge oss större möjligheter att effektivt ta itu med klimatförändringarna utifrån ett helhetsperspektiv. Med en teologi som bygger på samexistens blir vi mer angelägna att höra berättelserna från dem som lider– och kommer att lida av – att deras omgivning och försörjningsmöjligheter försämras. Vi kommer att bli bättre på att lyssna på ursprungsbefolkningarnas röster. Vi kommer att vårda det fyrfaldiga nätet av relationer på ett kunnigt och klokt sätt – särskilt när vi vänder det rätt, till sin ursprungliga ordning.

Hopp

Bakom alla vår tids stora frågor, både för troende och icke-troende, ligger en och samma angelägna fråga: "Vad kan vi verkligen hoppas på?" Det är uppenbart att troende människor har en särskild kallelse att svara på ett ärligt, empatiskt och begripligt sätt, precis som första Petrusbrevet uppmanar oss att göra: "Var alltid beredda att svara var och en som kräver besked om ert hopp. Men gör det ödmjukt och respektfullt i medvetande om er goda sak." (1 Petr 3:15f).

Hopp är inte detsamma som optimism. Optimismen grundar sig på det vi redan vet. Den får ökad auktoritet genom att förstärka redan existerande trender. Optimismen arbetar uteslutande i *futurum*. Hoppet gör mer än så. Det innefattar perspektivet *adventus*, att spana efter löften. Det överskrider det rent rationella utan att vara irrationellt. Där optimismen nöjer sig med trendutdragning når hoppets löftesspaning längre.

Ett robust hopp är en sammansatt kraft. Det är flera delar som ingår. Hoppet flyr inte verkligheten, därför rymmer hoppet också vreden över allt det som motsäger det sanna, det goda och det vackra. Hoppet förhåller sig både till våra mänskliga begränsningar och det ansvar vi har som skapade medskapare. Till vår makt och till vår dödlighet. Därför är också ödmjukhet en viktig del av hoppet. Hoppet är något annat än passivt uthärdande av sakernas tillstånd. Tillsammans med vrede och

ödmjukhet är det därför mod som utmärker hoppet. Hoppet får näring av den egna och den månghundraåriga erfarenheten av tro och bön som vi kan luta oss emot; hoppet lider, känner, kämpar i nuets kris; hoppet övervinner eftersom det kan se liv bortom sorg och smärta.

Hopp är därmed ett relationsbegrepp i flera hänseenden: det består av inbördes relationer mellan vrede, ödmjukhet och hopp; det står i relation till det som varit, det som är och det som ska komma; det när och närs av alla de fyra grundläggande relationer som vi lever med – till Gud, hela skapelsen, våra medmänniskor och oss själva.

Hopp är inte någon ensamsegling på världens stormiga hav. Det är att vilja vara kvar i det nät av relationer som är vårt liv. Det är att aktivt motverka de 5 farliga P:n och främja de 5 livsbejakande S:en. Också det är en mission, en sändning till sanning som gör oss fria.